

Скуріхіна Альона Михайлівна

студентка групи ПСБ-1-12-4.0д, IV курс, напрям підготовки «Психологія»
amsaliona@yandex.ua

Науковий керівник

Петрунько Ольга Володимирівна

доктор психологічних наук, професор кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка
o.petrunko@kubg.edu.ua

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ: СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто питання призначення навчальної практики студентів-психологів, її зміст та вплив на професійне самовизначення і професійне становлення студентів. Досліджено очікування студентів-психологів від навчальної практики, їх погляд на реалії практики та зроблені ними узагальнення і висновки. Визначено особливості проведення навчальної практики студентів-психологів та умови, необхідні для досягнення поставлених цілей та вирішення важливих завдань практики. Окреслено основні проблеми навчальної практики, досліджено їх стан на сучасному етапі та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: навчальна практика; професійне самовизначення; професійне становлення; професійна підготовка; організація навчальної практики.

Актуальність дослідження. Практика – важлива частина навчання в університеті, коли студент отримує довгоочікувану можливість використати свої знання, уміння та навички, зміцнити й удосконалити їх. Як правило, цього бажають всі мотивовані до навчання студенти, адже це дає можливість найповніше відчувати себе у своїй професійній ролі. Навчальна практика дає студентам важливий і вкрай необхідний їм професійний досвід. Однак, як свідчать бесіди із студентами на початку і по завершенню навчальної практики, досить часто оцінки якості практики і її результатів є негативними і висловлюється загальна думка, що на сучасному етапі організація і проведення цієї практики потребують серйозного вдосконалення. Чимало студентів-практикантів переживають розчарування від практики, причини якого найрізноманітніші, а, насамперед, – невикористані очікування і сподівання.

Висвітлення особливостей навчальної практики студентів-психологів, аналіз причин їхнього невдоволення якістю практики, виявлення основних проблем, які спричиняють це невдоволення, та означення перспектив

покращення наявної ситуації видаються надзвичайно актуальними, а розв'язання окреслених завдань становить **мету статті**.

Аналіз останніх публікацій. Навчальна практика вивчається деякими дослідниками як засіб професійного самовизначення [6]. Проблему професійного самовизначення та його методів вивчали Н. С. Пряжников [8] та Ю. А. Кузнецов [2]. Навчальна практика відноситься до активних методів професійного самовизначення, які відіграють особливо важливу роль у професійному становленні [6]. Але нині проблеми організації процесу проходження навчальної практики студентами-психологами, узгодження її цілей між всіма учасниками процесу вивчені недостатньо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ряд зарубіжних і вітчизняних дослідників, зокрема Г. В. Красильникова, О. В. Круглов, Н. С. Пряжников, М. В. Рязанцева й інші [2; 3; 6; 8], вважають, що впродовж усього періоду професійної діяльності відбувається професійне самовизначення, яке, на думку Н. С. Пряжникова, визначає сутність професійного самовизначення як постійного пошуку особистісного сенсу в трудовій діяльності, що обирається, освоюється та виконується, починаючи зі студентської лави [8; 9].

Професійне становлення особистості, як зауважують Л. Ю. Болікова та Ю. А. Шуригіна, – це прогресивний, поетапний процес змін особистості, який супроводжується формуванням і розвитком стійких якостей і властивостей на основі володіння особистістю професійними знаннями, вміннями й навичками на шляху її актуалізації і самореалізації в професійній діяльності [1].

Важливе значення у професійному становленні має професійна підготовка майбутнього фахівця, яка передбачає, насамперед, формування системи професійних знань, умінь і навичок, а також професійно важливих і соціально значущих якостей особистості, придбання досвіду рішення типових професійних задач, формування професійної спрямованості особистості [3]. Цим завданням професійного становлення і самовизначення переважно слугують навчальні практики студентів, які є складовою освітнього процесу.

Під навчальними практиками розуміються різні види практик, що

проходять у процесі навчання. Як вважає Ю. А. Пряжников, навчальні практики належать до активних методів професійного становлення і професійного самовизначення майбутнього фахівця [8], які потребують як від їхніх організаторів, так і від студентів занурення в поле професійної діяльності, високої соціальної мобільності, належної злагодженості дій [6; 8; 9]. Важливо також, щоб при цьому співпадали цілі практики, які стоять перед студентом-практикантом, і ті, які ставить керівник практики в рамках установи, де практика відбувається [6]. Чимало знавців навчальних практик – і дослідників, і практиків – акцентують увагу на тому, що від бази, організації і результатів практики залежить остаточне професійне самовизначення студентів. І, як свідчать реалії університетського життя, ці питання і відповідні проблеми, як правило, актуалізуються перед початком практик і по їх завершенню, однак завершуються вони хіба що констатацією певних невтішних фактів, пов'язаних із практикою, а в період «затишшя» між практиками і зовсім «забуваються». І в разі кількох невдалих спроб у практикантів може сформуватися «комплекс професійної безпорадності», що добре відчуває потенційний роботодавець і, як відомо, не хоче брати на роботу випускника вишу «без практичного досвіду».

І це попри те, що, згідно з нормативними документами і базовими їх положеннями, під час навчальної практики студенти спеціальності «Психологія», спираючись на базові знання, уміння і навички, отримані у вищому навчальному закладі, повинні оволодіти майбутньою професією, виконуючи функції психолога в різних наукових, освітніх чи лікувальних установах (навчальних закладах різного напрямку, клініках соматичних і психічних захворювань, консультативних і реабілітаційних центрах, соціально-психологічних службах, центрах працевлаштування і вивчення громадської думки та інших сферах діяльності людини) [5].

Для виявлення ставлення студентів до навчальної практики та оцінки ними набутого в результаті практики досвіду ми запропонували групі студентів-психологів письмово відповісти на три відкритих запитання: 1) щодо очікувань від навчальної практики; 2) щодо реалій, з якими вони стикнулися під час

практики; 3) щодо роздумів і висновків, які були зроблені по завершенню практики. Як показав дальший якісний (контент-) аналіз отриманих відповідей, більшість студентів очікували від практики можливості апробувати й узгодити отримані в навчальних аудиторіях знання із вимогами реальної психолого-педагогічної практики, набути практичного досвіду застосування різних психодіагностичних методик на «реальних» респондентах (дошкільниках, молодших школярах). Такі сподівання мали 58,6% опитаних студентів. Майже третина (31%) студентів мали намір ознайомитися з особливостями професійної діяльності психолога (ДНВЗ, ЗОШ, наукового підрозділу – залежно від того, де передбачалося проходження практики), більше дізнатися про цю професію та переконатися, що вибір ними самими професії психолога був правильним. Решта респондентів (близько 10%) не мали особливих намірів і вважали практику формальним заходом; двоє з них висловили невпевненість і острах перед цим новим для них видом навчальної діяльності.

Оцінка реалій, з якими студенти стикнулися під час практики, істотно залежала від місця її проходження. Найменш позитивними виявилися враження студентів від проходження практики в одній із відомих наукових установ (з дипломатичних міркувань не виголошуємо її назву) НАПН України. Практично всі студенти відзначили формалізм і беззмістовну паперову рутину, з якими вони стикнулися; незацікавленість науковців у тому, що вони роблять, їхню байдужість до практикантів і цілковиту відсутність психологічної практики як такої. На думку студентів, проведення практики в академічних установах не цікаве і не корисне. По-перше, тут немає можливості безпосередньо працювати із дітьми, а по-друге, кількість різних видів діяльності суттєво обмежена. На відміну від практики в школі, тут не можна проводити бесіди з дітьми, аналізувати групові процеси, використовувати ігрові методи, застосовувати та обробляти результати психодіагностичних методик і т.д. Єдине, що вони реально отримали, – це досвід технічної обробки результатів емпіричних даних («заведення» результатів у бази даних) та пошук певних матеріалів в Інтернеті, що, на їх думку, було марнуванням часу і аж ніяк не відповідало цілям

навчальної психологічної практики. Окремі студенти – як імовірність – припускали, що в разі, якщо наукові співробітники тісно контактуватимуть із студентами, то в останніх є можливість дізнатись про особливості наукової роботи та проведення масштабних наукових досліджень. Разом із цим, всі вони зробили висновок, що наукова діяльність у царині психології їм не цікава.

Чи не найбільшими, «наскрізними» проблемами навчальної практики, незалежно від того де саме вона проходила (в науковій установі, школі чи в дитячому садку), є погана організація, наслідком чого є переважання паперової роботи над «живою» практикою (об'єктивний чинник), та формальне, байдуже ставлення до практикантів «на місцях», наслідком чого є невдоволення практикою, відчуття меншовартості й безпорадності (суб'єктивний чинник). Найбільше розчарування студентів викликав брак або й відсутність реальної можливості працювати з дітьми, здійснювати психодіагностику (причому це відзначили майже третина тих студентів, що проходили практику в дитячих садках і школах). За загальним визнанням практика пройшла успішно в тих, кому «пощастило» потрапити до справді зацікавлених фахівців «на місцях». А таких виявилось чотири особи на групу з 24 студентів.

Отже, успішність практики і набуття практичних навичок істотно залежить від того, де саме і під чиїм керівництвом студент проходив практику. Наприклад, ті, хто проходили практику у самостійно обраній школі під керівництвом шкільного психолога, мали менший спектр можливостей, і залежали від бачення цілей практики саме шкільним психологом. А це бачення зазвичай обмежувалося знайомством студентів з документацією, яку психолог веде, і не передбачало спостереження за його роботою з учнями і, тим більше, участі в цьому практикантів. Така ситуація не сприяє отриманню нових практичних навичок та поглибленню розуміння особливостей професії.

Студенти, які проходили практику організовано, безпосередньо під керівництвом шкільного психолога та свого керівника з практики, мали кращі можливості. Вони могли спостерігати за тим, як проходять шкільні уроки, аналізувати їх ефективність з погляду психолога, добирати психодіагностичні

методики та (після затвердження методик керівником) застосовувати їх для психодіагностики й інтерпретувати отримані результати. Все це є дуже важливим, адже дозволяє студентам під керівництвом досвідченого керівника вдосконалити свої вміння пошуку діагностичного матеріалу, отримати цінні рекомендації та безпосередній практичний досвід роботи з діагностичними методиками та їх інтерпретації. Особливу цінність має можливість працювати із дітьми, спробувати себе у ролі психолога. Завдяки цьому виявляються певні особистісні властивості, що повно не проявляються в навчанні й у повсякденному житті, стимулюється розвиток професійної рефлексії. Позитивний досвід, коли студент відчуває себе компетентним у тій діяльності, яку він здійснює, додає йому впевненості у правильності професійного вибору та своїй здатності реалізуватися в обраній професійній галузі.

Зрештою, як свідчить аналіз відповідей на третє запитання анкети, за наслідками проходження практики студенти дійшли таких висновків* (* далі у відсотках наведено кількість одиниць відповідей на відкрите запитання анкети):

1) робота психолога не така цікава, як здавалося; переважно паперова; працювати психологом у закладах освіти не просто, психологи не люблять свою роботу і не зацікавлені в ній; не варто чекати «світлого професійного майбутнього», щоб потім не бути розчарованим (38%);

2) науковці пасивні, нетворчі люди, наукова діяльність формальна і не цікава, а тому це точно не моє (26,5%);

3) через формалізм нічого нового практика не дає, крім розчарування, невпевненості, відчуття незавершеності початої справи тощо (20,6%);

4) для практики студентів немає ані належної бази, ані добре підготовлених для цього фахівців (3%);

5) тепер я більше знаю про мою майбутню професію і розумію, що мій вибір бути психологом – правильний (11,8%).

Отже, як бачимо, кількість студентів, для яких навчальна практика дійсно стала активним засобом професійного самовизначення, значно менша порівняно з тими, кого цей вид діяльності скоріше навів на сумніви і роздуми.

Висновки.

1. Навчальна практика є важливим інструментом професійного самовизначення та професійного становлення. Вона є частиною професійної підготовки майбутніх психологів і створює умови для оволодіння майбутньою професією на основі базових знань, умінь та навичок. Більшість студентів очікує від навчальної практики результатів, які визначені у її меті та завданнях.

2. Ефективність проходження навчальної практики зумовлюється багатьма факторами, серед яких мотивація студентів, поставлені перед студентом цілі та відповідність ним цілей керівників практики від організації, особливості організації процесу проходження практики. Останні два фактори є особливо важливими для результату і потребують подальшого вивчення.

3. Серед проблем, що знижують ефективність практики, можна відмітити невідповідність цілей керівників практики від організації-роботодавця та пов'язані із цим надто великі обмеження можливостей студентів у здійсненні практичної діяльності, а також недостатній рівень організації процесу. В результаті студенти не мають можливості виконувати достатню кількість практичних завдань, що дозволила б досягти мети навчальної практики та вчасно знаходити відповіді на запитання, які виникають у ході роботи.

4. Подальше вивчення цієї проблеми і створення нових рішень для її подолання дозволить підвищити ефективність навчальної практики та зробити так, щоб отримані під час практики результати у більш повній мірі відповідали поставленим цілям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боликова Л.Ю., Шурыгина Ю. А. Сущность понятия "Профессиональное становление личности в современном знании" / Л.Ю.Боликова, Ю. А.Шурыгина // Известия Пензенского гос. пед. ун-та имени В. Г. Белинского. – № 24б. – 2011. – С. 18-26.
2. Кузнецов Ю.А., Круглов Е.В. О мотивах и динамике профессионального самоопределения студентов / Ю.А.Кузнецов, Е.В.Круглов // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – № 2 (1). – 2011. – С. 17-21.
3. Красильникова Г В. Професійна педагогіка [Електронний ресурс]. Режим доступу:

http://lubbook.net/book_303_glava_18_Tema_16_Metodi_kontrol.html. – Заголовок з екрану.

4. Москальов М. В. Роль психологічної культури молодих педагогів при входженні в освітню організацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/1369/1/Moskalyov_M_NPU_im_Dragom_RPKMPVOO.pdf. – Заголовок з екрану.
5. Загальні положення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://il.kubg.edu.ua/images/kzvpp_prk_zag_pol.pdf. – Заголовок з екрану.
6. Рязанцева М.В., Субочева А. О. [Електронний ресурс] / М. В. Рязанцева, А. О. Субочева // Исследование роли учебной практики как активного метода профессионального самоопределения / Научно-практический журнал "Современные научные исследования и инновации". – Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2014/10/39654>. – Заголовок з екрану.
7. Пряжников Н.С. Активные методы профессионального самоопределения. – М.: МГППУ, АНО «Центр «Развивающее образование»», 2001. – 86 с.
8. Пряжников Н.С. Теория и практика профессионального самоопределения: учеб. пос. – М.: МГППИ, 1999. – 97 с.

Петрунько Ольга Владимировна

доктор психологических наук, профессор кафедры практической психологии Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко
o.petrunko@kubg.edu.ua

Скурихина Алёна Михайловна

студентка группы ПСб-1-12-4.0д, IV курс, направление подготовки «Психология»
amsaliona@yandex.ua

УЧЕБНАЯ ПРАКТИКА СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ: СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье рассмотрен вопрос предназначения учебной практики студентов-психологов, её содержание и влияние на профессиональное становление студентов. Исследованы ожидания студентов-психологов от учебной практики, их взгляд на реалии практики, и сделанные ими обобщения и выводы. Определены особенности проведения учебной практики студентов-психологов и условия, необходимые для достижения поставленных целей и решения важных задач практики. Очерчены основные проблемы учебной практики, исследовано их состояние на современном этапе и предложены пути их решения.

Ключевые слова: учебная практика; профессиональное самоопределение; профессиональное становление; профессиональная подготовка; организация учебной практики.

Olha V. Petrunko

Doctor of Psychology, Professor of Practical Psychology Department of Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University
o.petrunko@kubg.edu.ua

Alona M. Skurikhina

group PSb-1-12-4.0d, IV course, specialty «Psychology»
amsaliona@yandex.ua

PRACTICAL TRAINING OF STUDENTS-PSYCHOLOGISTS: CONDITION, PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Abstract. The questions of the purpose of practical training, its contents and its impact on professional self-determination and professional becoming of psychology students are examined. Psychology students' expectations from practical training, their view of the reality of practical training, their conclusions and generalizations are investigated. The features of psychology students' practical training are identified along with conditions needed for achievement of stated goals and fulfilling important tasks of practical training. Main issues of practical training and their condition at the present stage are outlined, and the ways of solving them are suggested.

Keywords: practical training; professional self-determination; professional becoming; vocational training; organizing practical training.